

М.Н. Еркебек¹, М.Е. Балгожина²

¹Қазақстан Республикасы Ішкі істер министрлігінің Б. Бейсенов атындағы Қарағанды академиясы,
Қарағанды қ., Қазақстан Республикасы

²Қазтұтынуодағының Қарағанды университеті, Қарағанды қ., Қазақстан Республикасы

ҚАЗАҚСТАН РЕСПУБЛИКАСЫНЫҢ ҚЫЛМЫСТЫҚ ЗАҢНАМАСЫ БОЙЫНША МАЛДЫ БІРНЕШЕ РЕТ ҰРЛАУДЫҢ КЕЙБІР МӘСЕЛЕЛЕРІ

Аннотация. Мақала Қазақстан Республикасы Қылмыстық кодексінің 188-1-бабы бойынша қайталанатын қол сұғушылық үшін белгіленетін қылмыстық жауаптылықтың кейбір мәселелеріне арналған.

Авторлардың пікірлері бойынша мүлікке қайталап қол сұғушылық жасаудың қоғамдық қауіптілігінің жоғарылығын есепке алу мәселесі қылмыстар рецидивінің қолданыстағы заңды құрылымына байланысты күрделене түсуде. Қылмыстың санаттық тиістілігіне сүйене отырып, елімізде кеңінен таралған әрекеттер бойынша нақты рецидивтің бірқатары арнайы есепке алудан тыс қалуда.

Зерттеушілер Қазақстан Республикасы Қылмыстық кодексінің 188-1-бабы бойынша қайталанып және жүйелі түрде жасалатын қол сұғушылықтар үшін қылмыстық жауаптылық параметрлерін барынша мұқият саралай отырып, заңнамалық есепке алу қажет деп санайды.

Авторлардың пікірінше, Қазақстан Республикасы Қылмыстық кодексінің 6-тарауына енгізілген бөтеннің мүлкін жымқыру мен қорқытып алу (жымқырудың арнайы құрамынсыз) шеңберінде қылмыстардың арнайы бірнеше рет жасалуы мен арнайы рецидив белгілерін қолданған жөн сияқты. Сонымен қатар Қазақстан Республикасы Қылмыстық кодексінің 188-1-бабының ерекше саралаушы белгілері ретінде малды жүйелі түрде ұрлау немесе кәсіпқойлық түрінде деген белгілерді қарастыруды ұсынады.

Түйінді сөздер: мал ұрлығы; жымқыру; қылмыстық заң; қылмыстардың қайталануы; қол сұғушылық; қылмыстық кәсіпқойлық; саралаушы белгі; қоғамдық қауіптілік.

М.Н. Еркебек¹, М.Е. Балгожина²

¹Қарағандинская академия Министерства внутренних дел Республики Казахстан имени Б. Бейсенова,
г. Караганда, Республика Казахстан

²Қарағандинский университет Казпотребсоюза, г. Караганда, Республика Казахстан

НЕКОТОРЫЕ ВОПРОСЫ НЕОДНОКРАТНОСТИ КРАЖИ СКОТА ПО УГОЛОВНОМУ ЗАКОНОДАТЕЛЬСТВУ РЕСПУБЛИКИ КАЗАХСТАН

Аннотация. Статья посвящена некоторым вопросам уголовной ответственности за случаи повторяющихся посягательств по статье 188-1 Уголовного кодекса Республики Казахстан.

По мнению авторов ситуация с учетом повышенной степени общественной опасности повторных посягательств на собственность усложняется по причине действующей конструкции легального рецидива преступлений. Исходя из категориальной принадлежности преступления, остаются вне зоны соответствующего специального учета целый ряд фактического рецидива по весьма распространенным деяниям.

Исследователи считают, что необходим более тщательный законодательный учет и дифференциация параметров уголовной ответственности в случаях повторяющихся и систематических посягательств по статье 188-1 Уголовного кодекса Республики Казахстан.

По убеждению авторов было бы целесообразно вернуться к использованию признаков специальной неоднократности и специального рецидива преступлений, распространив их исключительно на хищения чужого имущества и вымогательства, включенные в главу 6 Уголовного кодекса Республики Казахстан (без специальных составов хищений). Кроме того, в качестве особо квалифицирующего обстоятельства статьи 188-1 Уголовного кодекса Республики Казахстан необходимо предусмотреть случаи совершения скотокрадства систематически или в виде промысла.

Ключевые слова: скотокрадство; хищение; уголовное законодательство; рецидив преступлений;

посягательство; преступный промысел; квалифицирующий признак; общественная опасность.

M.N. Yerkebek¹, M.E. Balgozhina²

¹The Karaganda Academy of the Ministry of Internal Affairs of the Republic of Kazakhstan named after B. Beisenov, Karaganda c., the Republic of Kazakhstan

²The Karaganda University of Kazpotrebsoyuz, Karaganda c., the Republic of Kazakhstan

SOME ISSUES OF REPEATED THEFT OF LIVESTOCK IN CRIMINAL LEGISLATION OF THE REPUBLIC OF KAZAKHSTAN

Abstract. The article is devoted to some issues of criminal liability for cases of repeated encroachments under Articles 188-1 of the Criminal Code of the Republic of Kazakhstan.

According to the authors, the situation, taking into account the increased degree of public danger of repeated encroachments on property, is complicated due to the current structure of legal recidivism. Based on the categorical affiliation of the crime, a number of actual recidivism in very common acts remain outside the zone of appropriate special accounting.

The researchers believe that a more thorough legislative accounting and differentiation of the parameters of criminal liability in cases of repeated and systematic attacks under Articles 188-1 of the Criminal Code of the Republic of Kazakhstan is necessary. To this end, it is advisable to return to the use of signs of special repetition and special recidivism of crimes, extending them exclusively to theft of other people's property and extortion included in Chapter 6 of the Criminal Code of the Republic of Kazakhstan (without special compositions of theft). In addition, as a particularly qualifying circumstance, art. 188-1 of the Criminal Code of the Republic of Kazakhstan it is necessary to provide for cases of cattle theft systematically or in the form of fishing.

Keywords: cattle theft; embezzlement; criminal law; recidivism; encroachment; criminal fishing; qualifying sign; public danger.

DOI: 10.52425/25187252_2024_31_85

Кіріспе. 2019 жылғы 27 желтоқсандағы №292-VI Қазақстан Республикасы Заңға сәйкес Қазақстан Республикасы Қылмыстық кодексінің (бұдан әрі – ҚР ҚК) меншікке қарсы қылмыстық құқық бұзушылықтар тізімі жаңа 188-1-баппен («Мал ұрлығы») толықтырылып, сондай-ақ, ұрлық, тонау және қарақшылық құрамдарында ірі залал белгілері, тұрғын үй-жайдың, кәсіпорынның, ұйымның, мекеменің, мал қораның, қашаның немесе өзге де қойманың ауласына кіру жолымен жасалған іс-әрекет үшін жауапкершіліктің репрессивтілігі ұлғайтылып, бұл қылмысты ауырлығы орташа санаттан ауыр санатқа ауыстырылуына әкелген болатын¹. Заң шығарушының меншікке қарсы қылмыстық құқық бұзушылықтардың сараланушы белгілері үшін санкцияны қатайтуының өзіндік себептері де жоқ емес. Н.К. Иманғалиев

атап өткендей, қылмыскер ұрлықты үй-жайға кіру жолымен жасауды жоспарлағанда қылмыс орнында болуы мүмкін адамдарға зиян келтіру мүмкіндігін болжайды және бұл қол сұғушылықтың қоғамдық қауіптілік дәрежесін едәуір арттырады [1]. Қылмыстың жекелеген құрамы шеңберінде қылмыстық жауапкершілікті саралаудың маңызды факторы тиісті санкцияларды әділ бекітуге мүмкіндік беретін саралаушы белгілер болып табылады. Қылмыстық заңдағы саралаушы белгілерді екі үлкен топқа бөлуге болады: 1) қылмыстық заңның жалпы бөлігінде тіркелген, яғни қылмыстық жауаптылық пен жазаны ауырлататын мән-жайлардың тізбесі; 2) қылмыстық заңның ерекше бөлігінің баптарында тікелей көрсетілген белгілер.

Саралаушы белгілер көптеген қылмыстардың жекелеген құрамдары

¹ Қазақстан Республикасының кейбір заңнамалық актілеріне қылмыстық, қылмыстық-процестік заңнаманы жетілдіру және жеке адамның құқықтарын қорғауды күшейту мәселелері бойынша өзгерістер мен толықтырулар енгізу туралы: Қазақстан Республикасының 2019 ж. 27 желтоқсандағы №292-VI Заңы [Электрондық ресурс] – Айналыс режимі: <https://adilet.zan.kz/kaz/docs/Z1900000292> (жүгінген күні: 30.11.2023).

шеңберіндегі жеке нұсқаларды қоспағанда жүйелік сипатқа ие екенін және ҚР ҚК-нің ерекше бөлігінің әртүрлі баптарында қайталанатынын атап өткен жөн Сондықтан қылмыс құрамының саралаушы белгілері «әлеуметтік негізделген және заңды түрде тексерілген» болуға тиіс [2, 120-б.]. Яғни, қылмыс құрамы шеңберіндегі қандай да бір саралаушы белгі, әсіресе сабақтас, біртекті құрамдар үшін келісілген, пропорционалды болуы керек. Себебі, ауырлатушы мән-жайлар қылмыстық жауапкершілік пен жазаны саралаудың негізгі құралдарының біріне жатады.

ҚР ҚК-нің 188-1-бабы аясында қайталанып жасалатын қол сұғушылықтар үшін қылмыстық жауапкершілік мәселелері ерекше назар аударуға лайық. Көптеген жағдайларда «бірнеше рет» деген саралаушы белгі қайталанушылық пен қылмыстың көп мәрте жасалуын біріктіретіндіктен, біршама абстрактілі сипатқа ие. Мүлікке қайта қол сұғудың қоғамдық қауіптілігінің жоғарылығын ескеретін болсақ, қылмыстардың қайталануының қолданыстағы заңды құрылымы (ҚР ҚК-нің 14-бабы) оның күрделілігін арттыра түседі. Қылмыстың санаттық тиістілігіне сүйене отырып, қылмыстардың қайталануының кеңінен таралған түрлері арнайы есепке алудан тыс қалатынына көз жеткіздік. Соңғы жылдары ғылыми жұмыстарда рецидивтік мінез-құлыққа қатысты қылмыстық-құқықтық ықпалды арттыру туралы мәселелер жиі көтеріліп жүр. Қазіргі қазақстандық зерттеушілер қылмыстардың қайталануын бағалау және есепке алу тәжірибесіндегі осы концептуалдық өзгеріске қатысты көзқарастарын білдіруге асыға қоймай тек қылмыстық заңнаманы ізгілендірудің шартты сипатқа ие екендігін ғана айтуда [3, 81-б.].

Әдістер мен материалдар. Құқықтық зерттеулер жасау үшін таңдалған әдістемелік құралдар дәстүрлі және әлеуметтік құбылыстар мен үдерістерді танудың жалпы ғылыми және жеке ғылыми әдістері үйлесіміне негізделгендіктен объективті, әрі нақты теориялық білім алу үшін жеткілікті болып табылады. Зерттеудің негізгі әдісі ретінде танымның диалектикалық әдісі таңдалып, ол

мал ұрлығы үшін қылмыстық жауапкершіліктің жоғары параметрлерін уақтылы белгілеуді негіздеуге мүмкіндік берді. Индуктивті және дедуктивті әдістер ҚР ҚК-де құрылымдалған жалпы жымқыру жүйесіндегі мал ұрлығына баға беруде белсенді қолданылды. Талдау және синтездеу әдістері ҚР ҚК-нің 188-1-бабы құрамында жымқыру белгілері мен оның саралаушы және ерекше саралаушы белгілеріне баға беруде сұранысқа ие болды. Зерттеуде бөтеннің мүлкін жымқырудың жалпы құрылымындағы мал ұрлығының қылмыстық-құқықтық және криминологиялық сипаттамаларының нақты белгілерін анықтауға және негіздеуге мүмкіндік беретін алып тастау әдісі де маңызды рөл атқарды. Зерттеудің жеке ғылыми әдістері жүйесіне төмендегілер енгізілді: әлеуметтік (қоғамдық қатынастардың зерттелетін жүйесіне қатысты сенімді баға алу, тұжырымдалған қорытындылар мен ұсыныстардың негізділігін арттыру үшін); құрылымдық-функционалдық (мал ұрлығына қарсы іс-қимылдың қылмыстық-құқықтық құралдарының толықтығын бағалау кезінде); формальды-логикалық (заңнамалық ережелерді нақтылау және оларды біріздендіру, сондай-ақ ҚР ҚК-нің 188-1-бабы контекстінде заңнамалық техника деңгейін арттыру мақсатында); конструктивті-сыни талдау әдісі (зерттелетін мәселе бойынша теориялық әзірлемелерге, сондай-ақ мал ұрлығына қарсы іс-қимыл мәселелерінде қалыптасқан отандық тәжірибеге ғылыми талдау жасауға мүмкіндік алу үшін); экстраполяция әдісі (қылмыстың зерттелетін бағыты бойынша мазмұны мен заңдылықтарын зерттеу нәтижелері бойынша қажетті қорытындылар жасау кезінде).

Нәтижелер, талдаулар. Қылмыстық саясатты ізгілендіру соңғы жылдары заңнамадағы өзгерістердің айрықша бағыты болғанымен оның да шегі болу керек деп пайымдаймыз. Қазақстандық ғалым Т.Қ. Акимжанов атап өткендей, қылмыстық саясатты ізгілендірудің елеулі әлеуметтік негіздері елдегі «түрме халқы» индексін төмендету қажеттілігімен байланысты [4, 130-б.]. Полиция қызметкерлері арасында жүргізілген сауалнама нәтижелері бойынша,

мал ұрлығы жүйелі түрде (3 және одан да көп рет) жасалған жағдайда қылмыстық жауапкершілікті арттыру туралы заңнамалық шешімнің орындылығы туралы сұраққа респонденттердің 58%-ы – бұл шешім дұрыс болар еді деген пікір білдірді.

Осы уақытқа дейін қылмыстық заңда және қылмыстық жауапкершілікті іске асыру тәжірибесінде кінәлі адамның мінез-құлқында қылмыстық кәсіпқойлық элементтерінің болуы сияқты маңызды факторды есепке алу тиісті түрде бекітілмеген.

Мал ұрлығына қатысты кейбір адамдар үшін тиісті қылмыстық іс-әрекет қылмыстық табыстың тұрақты көзіне айналып, бұл сол аумақ тұрғындары үшін нағыз «қасіретке» айналады. Қылмыстық кәсіпқойлық ұғымын талдағанда авторлар оның төмендегідей негізгі белгілерін атайды: қылмыстық кәсіп элементтерінің болуы; біртекті қылмыстық қол сұғушылықтардың қайталануы арқылы байқалатын белгілі бір қылмыстық маманданудың; қылмыскердің қылмыстық дағдыларының біртіндеп қалыптасуы; қылмыстық әрекет кінәлі адам үшін күнкөрістің негізгі немесе жалғыз көзі болуы [5]. Қазіргі жағдайда қылмыстық кәсіпқойлық жаңа мәнге ие болып, оның ұйымдасқан нысандары жиі кездеседі.

Қылмыстық заңда қылмыстық кәсіпқойлық белгілерін анықтауда бірдей әрекеттерді жасаудың «жүйелілігі» сияқты терминді қолданбау мүмкін емес. Қандай да бір іс-әрекетті жасаудың жүйелілігі, оның кәсіби нысаны 1959 жылғы Қаз КСР ҚК редакциясында белгіленген болатын².

1997 жылғы 16 шілдедегі ҚР ҚК-нің бастапқы редакциясының 175-бабында («ұрлық») заң шығарушы уақыт салып жасалған іс-әрекетті «арнайы қайталану» деп таныды. Сонымен қатар біртекті қылмыстардың арнайы қайталануы («жымқыру немесе қорқытып алу үшін екі немесе одан да көп рет сотталған адамның әрекеті») ерекше

ауырлататын мән-жай ретінде қарастырылды. ҚР 2009 жылғы 10 желтоқсандағы №227-IV Заңның қабылдануымен бірнеше рет және қайталану сияқты арнайы түрлерден заңнамалық тұрғыдан бас тартылды³. Бұл өзгеріс отандық заң шығарушының «бірнеше рет» белгісін бағалау тұжырымдамасын өзгертуімен байланысты болды. 1997 жылғы ҚР ҚК-нің 11-бабының 2-бөлігінде көзделген «осы Кодекстің Ерекше бөлігінің әртүрлі баптарында көзделген екі немесе одан да көп қылмыс жасау осы Кодексте арнайы көрсетілген жағдайларда ғана бірнеше рет деп танылуы мүмкін» деген ереже алынып тасталды.

1997-2009 жылдар аралығында қолданыста болған қылмыстық кодексте белгіленген «арнайы рецидив», яғни жымқыру немесе қорқытып алу үшін екі немесе одан да көп рет сотталған адамның іс-әрекетіне қатысты құрылымның Қазақстан Республикасы Конституциясы ережелеріне сәйкестігіне қатысты түрлі пікірлер орын алған еді. Мәселен, ҚР Жоғарғы Сотының қылмыстық істер жөніндегі алқасы сотталған В.С. Зиневичтің шағымы бойынша істі қарап, «жымқыру немесе қорқытып алу үшін екі немесе одан да көп рет сотталған адам» деген саралаушы белгі ҚР Конституциясының 77-бабына қайшы келетіндіктен сол белгі бойынша саралаудан бас тартып, қылмысты қайта саралайды. ҚР Конституциялық Кеңесі Бас прокурордың осы шешімге наразылығын қарап, 1997 жылғы ҚР ҚК-нің осы ережелері Конституцияға қайшы келмейді деген қорытындыға келеді. Жымқыру немесе қорқытып алу үшін жауаптылықты қарастыратын ҚК-нің баптарында көрсетілген «жымқыру немесе қорқытып алу үшін екі немесе одан да көп рет сотталған адамның іс-әрекеті» деген белгі арнайы рецидивтің бір түрі болып саналады. Арнайы рецидив дегеніміз адамның бұрын жасаған қылмысына ұқсас немесе біртекті қылмыстарды жасауы⁴.

² Уголовный кодекс Каз ССР от 22 июля 1959 года // Ведомости Верховного Совета и Правительства Казахской ССР. – 1959 г. – №22-23.

³ Қазақстан Республикасының Қылмыстық, Қылмыстық іс жүргізу және Азаматтық іс жүргізу кодекстеріне сот жүйесін жетілдіру мәселелері бойынша өзгерістер мен толықтырулар енгізу туралы: Қазақстан Республикасының 2009 ж. 10 желтоқсандағы №227-IV Заңы [Электрондық ресурс] – Айналыс режимі: https://adilet.zan.kz/kaz/docs/Z090000227_ (жүгінген күні: 30.11.2023).

⁴ Қазақстан Республикасы Жоғарғы Сотының, Қазақстан Республикасы Қылмыстық кодексінің 13-бабын, 175-бабы 3-бөлігінің «в» тармағын, 178-бабы 3-бөлігінің «в» тармағын, 179-бабы 3-бөлігінің «г» тармағын және Қазақстан Республикасы Қылмыстық іс жүргізу кодексінің 19-бабы 3-бөлігін конституциялық емес деп тану жөніндегі ұсынысы туралы: Қазақстан Республикасы Конституциялық Кеңесінің 2003 ж. 26 маусымдағы №9 қаулысы [Электрондық ресурс] – Айналыс режимі: <https://adilet.zan.kz/kaz/docs/S030000009> (жүгінген күні: 05.12.2023).

1997 жылғы ҚР ҚК-мен салыстырғанда қазіргі қолданыстағы қылмыстық заңнамада қылмыстардың қайталануын есепке алу айтарлықтай қысқартылған. Ал тәжірибеде бұрын бөтеннің мүлкін ұрлағаны үшін сотталған адамдардың мал ұрлығын жасау жағдайлары жиі кездеседі. Мысалы, Ақмола облысы Зеренді ауданының аудандық сотының №1156-20-00-1/58 қылмыстық ісінің үкімі бойынша ауыр қылмыс жасағаны үшін бас бостандығынан айыру жазасына сотталған С.О. есімді азамат тағы да ҚР ҚК-нің 188-1-бабының 3-бөлігінің 2-тармағы бойынша қарастырылатын ауыр қылмыс жасағаны үшін оның әрекеттерінде қауіпті қайталанушылық белгілері бар деп танылған⁵. Сонымен қатар С.О. есімді азаматтың өтелмеген екі соттылығы да бөтеннің мүлкін жымқыру фактілері бойынша орын алған. Өкінішке орай, ҚР ҚК-де қылмыстық әрекеттің қайталануын есепке алудың қолданыстағы құрылымы бірдей немесе біртекті қылмыстар үшін соттылығы бар адамдардың қылмыстық «мамандану» фактісін көрсетуге мүмкіндік бермейді. Қылмысқа қатысушыларды іздеу механизмінде бұрын соттылықтың болуы фактісі белгілі бір қылмыстық «дағдылардың» болуы мен қылмыстық мотивацияның тезірек қалыптасуын болжайтындықтан маңызды болып саналады. Ақмола облысы Астрахань ауданының аудандық сотының 2020 жылғы 30 шілдедегі №1136-20-00-1/20 қылмыстық ісі бойынша үкімде бұрын сотталмаған А.К. есімді азамат бұрын сотталған А.Т. есімді азаматқа құны 100 мың теңге тұратын ірі қара малды (бұқа) ұрлауды ұсынып, соңғысы оған келіседі. Қылмыстық әрекеттің бұқаны арқанның көмегімен ұрлау түріндегі объективтік жағын бұрын сотталған А.Т. есімді азамат жасап, ал А.К. есімді азамат оны машинада күтіп отырған. Үкімге сәйкес А.Т. есімді азаматтың әрекетінде қылмыстардың қайталануы жоқ⁶. ҚР ҚК-нің өтелмеген соттылықтың болуы фактісіне шамадан тыс «бейтараптығы» яғни ҚР ҚК-нің

54-бабындағы жауапкершілікті ауырлататын мән-жайлар тізбесінде болмауы), сондай-ақ қылмыстардың қайталануының қолданыстағы құрылымы ұрлықтың басқа түрлері сияқты мал ұрлығына қатысты нақты кримнологиялық көріністі білу мүмкіндігінен айырады деп санаймыз.

Қорытынды. Қазіргі уақытта мал ұрлығын (ҚР ҚК-нің 188-1-бабы) қайталап жасаудың барлық жағдайлары тек бірнеше рет белгісі шеңберінде ғана сараланады. Біз қарастырып отырған мәселеге қатысты зерттеушілер қылмыстық кәсіпқойлық кінәлі адамның ұзақ уақыт қылмыстық қудалаудан тыс қалуына мүмкіндік беретін белгілі бір қылмыстық-спецификалық дағдыларын көрсетеді [6]. Қазақстан Республикасы Жоғарғы Сотының 2006 жылғы 25 желтоқсандағы «Қылмыстық құқық бұзушылықтардың бірнеше рет жасалуын және жиынтығын саралау туралы» №11 нормативтік қаулысының 3-тармағында белгіленгендей «Егер бірнеше рет жасау қылмыстық-құқықтық нормада саралаушы белгі ретінде көрсетілсе, онда белгілі бір адамның бірнеше ұқсас қылмыстық құқық бұзушылықтар жасауы осы қылмыстық құқық бұзушылықты бірнеше рет жасағаны үшін жауаптылық көздейтін ҚК-нің тиісті бабы (бабының бөлігі) бойынша тұтастай саралауға жатады»⁷. Сөйтіп, мал ұрлығының қайталанған эпизоды да, осы қылмыстық оқиғаның оныншы эпизоды да кримнологиялық тұрғыдан әртүрлі қоғамдық қауіпті құбылыстар екендігіне қарамастан бірнеше рет жасалған деп танылады. Мысалы, мал ұрлығын бірнеше рет жасаған мен кәсіби қылмыскердің әрекеттерінің субъективті жағының ерекшелігі болады. Соңғы жағдайда адамның ниеті оның біртекті (немесе бірдей) әрекеттерді одан әрі жасауды жоспарлайтындығын қамтиды.

Зерттеулерде жүйелі қылмыстық әрекеттің нәтижелері кінәлі адам үшін күнкөрістің негізгі немесе кем дегенде маңызды көзі болып

⁵ 2020 жылғы 23 қазандағы №1156-20-00-1/58 (Ақмола облысы Зеренді аудандық соты Зеренді ауылы) қылмыстық іс бойынша үкім. – ҚР Жоғарғы Сотының сайты [Электрондық ресурс] – Айналыс режимі: <https://office.sud.kz/courtActs/document.xhtml> (жүгінген күні: 05.12.2023).

⁶ 2020 жылғы 30 маусымдағы №1136-20-00-1/20 (Астрахань ауданы, Ақмола облысы Астрахань аудандық соты) қылмыстық іс бойынша үкім. – ҚР Жоғарғы Сотының Сот актілерінің банкі [Электрондық ресурс] – Айналыс режимі: <https://office.sud.kz/courtActs/index.xhtml> (жүгінген күні: 30.11.2023).

⁷ Қылмыстық құқық бұзушылықтардың бірнеше рет жасалуын және жиынтығын саралау туралы: Қазақстан Республикасы Жоғарғы Сотының 2006 ж. 25 желтоқсандағы №11 Нормативтік қаулысы [Электрондық ресурс] – Айналыс режимі: https://adilet.zan.kz/kaz/docs/P0600011S_ (жүгінген күні: 30.11.2023).

табылатындығы ерекше аталған. Қылмыстық құқық теориясында ғалымдар жиі қолданатын «қылмыстық кәсіпқойлық» терминінің заңды анықтамасы жоқ, бірақ жеке қылмыстардың әсіресе, жымқыру нысандарының саралаушы белгісі ретінде оны қолданыстағы қылмыстық заңнамаға енгізуді жөн санаймыз. Себебі, қарапайым қайталанумен салыстырғанда «қылмыстық кәсіпқойлық» ұқсас қылмыстық қол сұғушылықтар жасауды көздейтін қылмыстық әрекетке «мамандануды» білдіретіндігі сөзсіз.

Қылмыстық кәсіпқойлықтың ең нақты параметрлерінің бірі жүйелі түрде жасалатын әрекеттердің сипаты емес, адамның өзінің қылмыстық әрекетінен тұрақты табыс табуы деп танылады. Тиісінше, қылмыстық кәсіпқойлық белгілері әдетте, мал ұрлығы, жалпы ұрлық, алаяқтық және т.б. сияқты кәсіби қылмыскер үшін тұрақты табыс көзі болатын жымқырудың әртүрлі нысандарына тән.

Қазақ халқының тарихындағы қылмыстық кәсіпқойлықты білдіретін әрекеттер көңіл аударуға тұрарлық деп санаймыз. Мәселен, 1893 жылы Токмак билерінің төтенше съезінде әзірленген Ереженің 49-параграфында: «он бас мал ұрлағаны немесе үшінші рет ұрлық жасау үстінде ұсталған адам бір бас мал ұрлап жатса да алған малдың үш есе құны яғни, әрбір ұрланған мал үшін үш мал есебінде айып төлеуге тиіс...», – деп көрсетілген⁸. Негізінен қылмыстық кәсіпқойлықтың түрлері үшін жауапкершілікті реттеуге байланысты тарихта болған нормалар мүлікке қарсы қылмыстық құқық бұзушылықтар шеңберінде ресімделгеніне көз жеткіздік.

Қылмыстық кәсіпқойлықты қылмыстық қол сұғушылықтарды жүйелі түрде жасау нысаны ретінде бағалаудың дұрыстығына алыс шет ел заңнамасындағы «қылмыстық кәсіпқойлық» терминінің кеңінен қолданылуы дәлел бола алады. Атап айтқанда, қылмыстық

кәсіпқойлықтың заңды тұжырымдамасы Австрияның Қылмыстық кодексінің 70-параграфында былай деп белгіленген: «қылмыстық әрекетті кәсіпке айналдырып, қайталап жасау арқылы қылмыстық кіріс табуды көздейтін адамдар»⁹. Сонымен қатар Австрияның Қылмыстық кодексінде қылмыстық кәсіпқойлық белгілері, атап айтқанда, қылмыстық кәсіпқойлық түріндегі ұрлық (130-параграф), қылмыстық кәсіпқойлық түріндегі алаяқтық (148-параграф) сияқты арнайы қылмыс құрамдары бар. Осыған ұқсас заңнамалық шешімдер Германияның Қылмыстық кодексінде де бар, онда қылмыстық кәсіпқойлық түрінде жасалған мүлікті заңсыз сатып алу (260-параграф), қылмыстық кәсіпқойлық түрінде банда жасаған қылмыстық жолмен алынған мүлікті жасыру (260а-параграф) сияқты арнайы құрамдар бар¹⁰. Мысал ретінде Армения Қылмыстық кодексін алуға болады, онда Қылмыстық кодекстің 63-бабының 1-тармағында «Қылмыстық жауаптылық пен жазаны ауырлататын мән-жайлар» тізіміне қылмыстық кәсіпқойлық енгізілген¹¹.

Қылмыстық кәсіпқойлық мәселесін қарастырып жүрген қазіргі кейбір зерттеулерде «қылмыстық кәсіпқойлық дегеніміз адамның үш жәнен онан да көп дербес қылмыс құрамын құрайтын, ұқсас және өзара байланысты қоғамдық қауіпті әрекетті негізгі немесе қосымша кіріс көзі ретінде пайдакүнемдік мақсатта жасаған, солардың бір де бірі үшін сотталмаған адам» ретінде қарастырылады [7, 64 б.]. Басқа авторлардың пайымдаулары бойынша қылмыстық кәсіпқойлық «сотталғанға дейін үш немесе одан да көп ұқсас және өзара тығыз байланысты, белгілі бір материалдық пайда алу құралына айналған, негізгі немесе қосымша кіріс ретінде өмір сүрудің маңызды көзі болып табылатын қылмыстарды жасау» [8, 4 б.]. Қылмыстық әрекетті жүйелі түрде жасаудан қылмыстық кәсіпқойлықтың айыр-

⁸ Сартаева К.Р., Жорабеков С.Ж., Сартаев С.Т. Генезис института множественности преступлений в уголовном праве Республики Казахстан [Электронный ресурс] – Режим доступа: http://www.rusnauka.com/11_NND_2015/Pravo/5_190355.doc.htm (дата обращения: 30.11.2023).

⁹ Уголовный кодекс Австрии [Электронный ресурс] – Режим доступа: <https://piratebooks.ru/threads/ugolovniy-kodeks-avstrii.165851/> (дата обращения: 30.11.2023).

¹⁰ Уголовный кодекс Германии // Российский правовой портал: Библиотека Пашкова [Электронный ресурс] – Режим доступа: <https://constitutions.ru/?p=24969> (дата обращения: 30.11.2023).

¹¹ Уголовный кодекс Республики Армения: принят 18.04.2003 г. [Электронный ресурс] – Режим доступа: <http://www.parliament.am/legislation.php?ID=1349&sel=show&lang=rus> (дата обращения: 30.11.2023).

машылығы қылмыскердің өз материалдық қажеттіліктерін қанағаттандыруға мүмкіндік беретін қылмыстық қол сұғушылықтан белгілі бір көлемде тұрақты түрде материалдық игілік көруі. Кейбір авторлар қылмыстық кәсіпқойлықтан көретін табыс айтарлықтай болу керек дегенді айтуда, алайда, бұл белгіні біз нақты емес деп санаймыз.

Бұл жағдайда басты назар жүйелі түрде түсіп тұратын қылмыстық «кірістің»

айтарлықтай көлемде болуында емес, кінәлі адам үшін қылмыстық кәсіпқойлықтан түсетін кірістің күнкөрістің негізгі (жалғыз) көзі болып табылатындығына аударылуы керек деп пайымдаймыз. Жүйелі түрде мал ұрлаудан (ҚР ҚК-нің 188-1-бабы) түсетін кіріс кінәлі адамның өмір сүруінің тұрақты көзі болып табылатынын ескере отырып оған тиісті қылмыстық-құқықтық баға берілуі керек деп санаймыз.

Пайдаланылған әдебиеттер тізімі:

1. Иманғалиев, Н.К. О совершенствовании уголовно-правовых норм об ответственности за кражу чужого имущества / Н.К. Иманғалиев // Вестник Института законодательства и права Республики Казахстан. – 2017. – №3(48). – С. 77-84.
2. Кротов, С.Е. Дифференциация уголовной ответственности в зависимости от категоризации преступлений, квалифицирующих признаков и обстоятельств, отягчающих наказание: автореф. дис. ...канд. юрид. наук / С.Е. Кротов. – М., 2005. – 350 с.
3. Апахаев, Н.Ж. Институт рецидива в уголовном законодательстве Республики Казахстан / Н.Ж. Апахаев, А. Жанбавиев // Казахская цивилизация. – 2018. – №1. – С. 77-82.
4. Акимжанов, Т.К. О проблемах дальнейшей гуманизации уголовной политики Республики Казахстан как важнейшем условии построения правового государства / Т.К. Акимжанов // Уголовно-исполнительное право. – 2017. – №2(25). – С. 130-136.
5. Czabanski, J. Estimates of Cost of Crime: History, Methodologies, and Implications / J. Czabanski. – Heidelberg, 2008. – 148 p.
6. Balgozhina, M.E. Social Adaptation of Persons released from Places of Deprivation of Freedom as Prevention of Recidivism / M.E. Balgozhina // JARLE-ASERS Publishing – Journal of Advanced Research in Law and Economics (ISSN2068696X-Romania-Scopus). Summer. – 2015. – №2(12). – Pp. 277-284.
7. Прохорова, М.Л. Промысел как вид множественности преступлений: компаративистские и теоретические подходы / М.Л. Прохорова, М.Г. Горенко // Общество: политика, экономика, право. – 2017. – №5. – С. 63-66.
8. Demmert, H.G. Crime and Crime Control: What Are the Social Costs? / H.G. Demmert. – Center for Econometric Studies of the Justice System. – Stanford: Stanford University, 1979. – 89 p.

References:

1. Imangaliev, N.K. O sovershenstvovaniy ugovolno-pravovyh norm ob otvetstvennosti za krazhu chuzhogo imushhestva / N.K. Imangaliev // Vestnik Instituta zakonodatel'stva i prava Respubliki Kazahstan. – 2017. – №3(48). – S. 77-84.
2. Krotov, S.E. Differenciaciya ugovolnoj otvetstvennosti v zavisimosti ot kategorizacii prestuplenij, kvalificirujushhih priznakov i obstojatel'stv, otjagchajushhih nakazanie: avtoref. dis. ...kand. jurid. nauk / S.E. Krotov. – M., 2005. – 350 s.
3. Apahaev, N.Zh. Institut recidiva v ugovolnom zakonodatel'stve Respubliki Kazahstan / N.Zh. Apahaev, A. Zhanbaviev // Kazahskaja civilizacija. – 2018. – №1. – S. 77-82.
4. Akimzhanov, T.K. O problemah dal'nejshej gumanizacii ugovolnoj politiki Respubliki Kazahstan kak vazhnejshem uslovii postroenija pravovogo gosudarstva / T.K. Akimzhanov // Ugovolno-ispolnitel'noe pravo. – 2017. – №2(25). – S. 130-136.
5. Czabanski, J. Estimates of Cost of Crime: History, Methodologies, and Implications / J. Czabanski. – Heidelberg, 2008. – 148 p.
6. Balgozhina, M.E. Social Adaptation of Persons released from Places of Deprivation of Freedom

as Prevention of Recidivism / M.E. Balgozhina // JARLE-ASERS Publishing – Journal of Advanced Research in Law and Economics (ISSN2068696X-Romania-Scopus). Summer. – 2015. – №2(12). – Pp. 277-284.

7. Prohorova, M.L. Promysel kak vid mnozhestvennosti prestuplenij: komparativistskie i teoreticheskie podhody / M.L. Prohorova, M.G. Gorenko // Obshhestvo: politika, jekonomika, pravo. – 2017. – №5. – S. 63-66.

8. Demmert, H.G. Crime and Crime Control: What Are the Social Costs? / H.G. Demmert. – Center for Econometric Studies of the Justice System. – Stanford: Stanford University, 1979. – 89 p.

АВТОРЛАР ТУРАЛЫ МӘЛІМЕТТЕР / СВЕДЕНИЯ ОБ АВТОРАХ / INFORMATION ABOUT AUTHORS

Мұхамеджан Нұрлыбекұлы Еркебек – Қазақстан Республикасы Ішкі істер министрлігінің Б. Бейсенов атындағы Қарағанды академиясының докторанты, заң ғылымдарының магистрі, e-mail: mukhamedjan_95@mail.ru.

Еркебек Мұхамеджан Нұрлыбекұлы – докторант Карагандинской академии Министерства внутренних дел Республики Казахстан имени Б. Бейсенова, магистр юридических наук, e-mail: mukhamedjan_95@mail.ru.

Yerkebek Muhamedzhan Nurlybekuly – Doctoral student of the Karaganda Academy of the Ministry of Internal Affairs of the Republic of Kazakhstan named after B. Beisenov, Master of Law, e-mail: mukhamedjan_95@mail.ru.

Майгуль Егеубаевна Балгожина – Қазтұтынуодағы Қарағанды университетінің жалпы заңдық және арнайы пәндер кафедрасының доценті, философия докторы (PhD), e-mail: maigul.balgozhina@mail.ru.

Балгожина Майгуль Егеубаевна – доцент кафедры общеправовых и специальных дисциплин Карагандинского университета Казпотребсоюза, доктор философии (PhD), e-mail: maigul.balgozhina@mail.ru.

Balgozhina Maigul Egeubaevna – Associate Professor of the Department of General Legal and Special Disciplines of the Karaganda University of Kazpotrebsoyuz, PhD, e-mail: maigul.balgozhina@mail.ru.